

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE İSTİHDAM VE SENDİKACILIK

Kamil Necdet AR

Yrd. Doç. Dr., Okan Üniversitesi
Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu
kamil.ar@okan.edu.tr

Geliş Tarihi: 22.03.2015
Kabul Tarihi: 27.05.2015

ÖZ

Bu makalenin amacı küreselleşme sürecinin dünyada ve Türkiye’de istihdamı ve sendikacılık faaliyetleri üzerindeki etkisi konusunda aydınlatmak ve öneriler sunmaktır. Bu bağlamda her iki konuda uluslararası kuruluşların istatistik ve dokümanları ile TÜİK başta olmak üzere ulusal kurumların ve kaynakların yayın ve verilerinden yararlanılmıştır. 1980ler sonrası aşamalı olarak artan küresel Neo-liberal politikaların etkisiyle uluslararası sermayenin etkisinin genişlemesi dünya ve Türkiye’deki işgücü piyasaları ve emek örgütlülüğünü olumsuz yönde etkilenmiştir. Emek sermaye dengesinin küresel bazda sermaye lehine değişime uğraması, bütün ülkelerde özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşamını emeği ile sağlayanlar açısından istihdam ve sendikal örgütlülük açısından sorunları arttırıcı nitelikte olmaktadır. Türkiye’nin nüfusu hızla artmakta ancak yeterli istihdam olanakları sağlanamamaktadır. Ayrıca tarım sektörünün daralmasıyla açığa çıkan ve iç göçle kentlere kayan ve her yıl %1,4 (TÜİK, 2014) civarında artan nüfusun tamamının işgücüne katılımı sağlanamamakta veya kentlerde düşük ücretli veya kayıtdışı koşullarda çalışmaktadır. Türkiye’de işgücüne katılım oranı Avrupa Birliği’nin çok gerisindedir. İşgücü dışında olanların arasında iş bulma umidini kaybederek iş aramayanların sayısı artmaktadır. Bununla birlikte yüksek işsizlik oranı kalıcı bir durum göstermektedir. Olumsuz koşulların düzeltilebilmesi için başta sendikalar olmak üzere toplumun tüm katmanlarına, aydınlara, siyasal kadrolara büyük görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Neo-liberal politikalar, İstihdam, İşgücüne Katılım, Sendikal Örgütlülük

EMPLOYMENT AND TRADE UNIONISM İN TURKEY IN THE LIGHT OF CURRENT DEVELOPMENTS

ABSTRACT

The aim of this article is to inform about the facts which affect employment and unionization in the world and in Turkey and also come up with some rectifying proposals. In this respect the statistics and data

of the international organizations have been searched . Moreover especially Turkish Statistics Institute and other national organizations' data base and foreign and Turkish social scientists researches and publications have been consulted. After 1980s, increasing global neo-liberal policies and the expansion of the influence of international capital have had a negative impact on labour market and labour organizations in the world and in Turkey. The changing socio-economic structure created various results for labour markets and workers. Workforce and unionization are important subjects among those changes in this respect. Due to the high population growth rates and domestic migration, adequate employment for increasing job demand could not have been achieved in Turkey Neo-liberal policies have failed to create employment in the population growing country. As the employment in agricultural sector has been decreasing, the population which is released form this sector has become low wage workers in the cities or has become the segments of informal economy. The Turkish labour force participation is very low compared to the European Union. The population which is left out of labour force lose their hopes to find jobs and give up to look for employment. Together with these facts high unemployment rates seem to remain permanent. In order to rectify present adverse conditions in particular trade unions and all layers of societies, intellectuals, administrations bear large responsibilities. Coherent and joint efforts has to be put forward..

Keywords: Neo-liberal policies, Employment, Labour Force Participation, Unionization

GİRİŞ

Sendikacılık toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullarla etkileşim halindedir. Bunlardaki değişiklikler sendikacılık alanını doğrudan etkiler. 1973 Petrol Krizi'nin ardından "neo liberal" politikaların güç kazanmasının yarattığı köklü değişiklikler sendikacılığı da yeni bir aşamaya getirmiştir. Bu bağlamda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sendikaların dağılımında yapısal değişiklikler gözlemlenmiş; sendikalaşmanın yüksek olduğu sanayi işçiliğinin istihdamında daralma yaşanırken hizmet sektörü genişlemiştir. Bu durum sendikalaşmayı olumsuz etkileyen bir gelişme olarak görülmektedir.

Diğer taraftan sanayileşmiş ülkelerde teknolojik gelişmeler işgücünün yapısında değişiklikler yaratmış, öğrenim düzeyi yüksek nitelikli işgücünün yanı sıra kadın istihdamı da artış göstermiştir. İşçinin niteliğindeki artışın sağladığı bireysel pazarlık gücündeki artışa bağlı olarak bu kesimin sendikalaşma eğiliminin de daha az olduğu ifade edilebilir. Ayrıca kadın işçilerin sendikalaşma eğiliminin göreceli olarak daha az olduğu da gözlemlenmektedir.

Bir diğer önemli değişiklik teknolojinin gelişimiyle sanayi ötesi topluma geçişle birlikte işletmelerin ölçeklerinin küçülmesi olmuştur. Küçük işletmelerde sendikalaşma eğiliminin büyük işletmelere göre daha düşük olduğu saptanmaktadır. Ayrıca neo liberal politikaların benimsenmesiyle örgütlenme için elverişli kesim olan kamu sektörünün özelleştirilmesinin yaygınlaşması, sendikal örgütlülükte sayısal güç kaybına yol açmıştır. Keza çalışma yaşamına getirilen esnek çalışma usulleri ve kuralsızlaştırma gerek mevcut yasaların ve sendikaların yapılarının esnek çalışanlar bakımından uygun olmayışı, gerekse atipik istihdamın örgütlenmeye olan ilgilenin düşüklüğü nedeniyle sendikalaşma açısından olumsuz ortam yaratmıştır (Mahiroğulları;2011: 67-70).

Sonuç olarak tüm dünyada Keynesyen ekonominin sendikaları çalışma yaşamının ayrılmaz bir unsuru sayan yaklaşımı, 1980 sonrası küreselleşme sürecinde yerini “sendikasız işyeri” hatta “sendikasız çalışma ilişkileri” anlayışına bırakmış gözükmektedir. İstihdam ve sendikacılık konusuna değinilen bu gelişmeler ışığında yaklaşmak gereklidir. Bu bakımdan sendikacılığın etkinliğinin önemli göstergesi olan sendikal örgütlülüğe ilişkin bazı kavramlara kısaca değinmek uygun olacaktır.

1.SENDİKAL ÖRGÜTLÜLÜĞE İLİŞKİN KAVRAMLAR

Sendikalar üyelerinin haklarını korumak için örgütlenmiş temel kurumlardır. Bu bağlamda sendikaların yoğunluğu ve etkinliği özel bir önem kazanmaktadır. Üretim süreci ve bölüşüm ilişkilerinde emek ve sermayenin menfaatleri çelişki halindedir. Bu durumda işçileri temsil etmek için kurulmuş ve gücünü emeğin toplu pazarlık gücü ve dayanışmasından alan sendikalar sermaye gücünün egemen olduğu üretim sürecinde üyelerinin haklarını koruyabilirler (Nepgen, 2008: 12-13).

Emeğin sermayenin gücü karşısında denge oluşturması ve üretimden hak ettiği payı alabilmesi çalışanların örgütlülüğü ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren çalışma ilişkilerinde sendika kavramı “çalışma ilişkilerinde işçi kesiminin hak ve çıkarlarını korumak amacıyla oluşturulan örgütler” anlamına gelmiştir. (Mahiroğulları;2011:1)

Sendikalaşma etkinliğine ilişkin diğer önemli bir kavram sendikal yoğunluktur. Sendikal yoğunluk terimi ücretli çalışanlardan toplu iş sözleşmesi kapsamında olanları ifade eder. Bazen çalışan ücretlilerin sendika üyesi olanları şeklinde de algılanmaktadır.

(Business Council of British Columbia; 2013:2 / Addison; 2014:2). Kavramsal bazı açıklamalar sonrası günümüzde sosyal, ekonomik, kültürel, politik vb. her alanda kendini hissettiren küreselleşme sürecinin konumuza etkilerine değinmek uygun olacaktır.

2.KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ

Küreselleşme ideolojisinde sık sık tekrarlanan işgücü maliyetlerini düşürme emeğin örgütlenmesi başka deyişle sendikal örgütlenme ile doğrudan ilgilidir. Çünkü sendikalar emek haklarının toplu savunma mekanizmasıdır. İşgücü maliyetlerinin düşürülmesi emeğin sayısal ve ortak mücadele gücünün kırılması ve emeğin sermaye karşısındaki örgütlü yapısının yozlaştırılması ile mümkündür. Küreselleşmenin sendikal örgütlülüğe olan olumsuz baskısı geniş bir açıdan değerlendirilmelidir. Çünkü sendikalar ve emek örgütlülüğü bu sistemin ancak bir bölümünü oluşturduğundan konuya bütünsel bir bakış açısından yaklaşılması anlamlıdır.

Diğer taraftan istihdam ile sendikal örgütlülük ilişkilendirildiğinde aralarında doğru orantılı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. İşsizliğin, ümidini kaybederek iş aramaktan vazgeçen ve işgücü dışına çıkanların artmasının sendikal örgütlülük üzerinde önemli bir baskı oluşturduğu kabul gören görüşler olmaktadır. Kapitalist sistemin doğası gereği genel olarak korku, özel olarak da işsizlik korkusu her dönemde ücretlileri baskı altında tutan klasikleşmiş bir yöntem olmaktadır. Sendikaların doğuşunun birincil nedeni de ücretlileri aynı saflarda birleştirip aralarındaki rekabeti sona erdirerek devlete ve sermayeye karşı emeğin örgütlü gücünü oluşturmaktır (Duhm ;2009: 81) .

Öte yandan Merkez ülkelerin* diğer ülkelere dayattığı küreselleşme ideolojisinin 1980'ler sonrası ağırlık kazanmasıyla kalkınma gereklerinin devlete yüklediği görevler ağır eleştiri konusu yapılmış, planlama düşüncesi geri plana atılmış ve planlama kurumları proje değerlendirme ofisleri, kalkınma sorunu ticaretin parçası haline getirilmiştir (Timur; 1996: 60-61). Bu değişime ilişkin gelişmeler çok boyutlu olup, teknolojik gelişme bunların başında gelmektedir. Küreselleşme hareketinde üstünlük teknolojiyi üreten dünya ekonomi ve siyasetine yön veren Merkez'in elindedir. Çevre

* Merkez ülkelerini G-5 olarak adlandırılan dünyanın beş büyük ekonomisi ABD, Japonya, İngiltere, Almanya, Fransa oluşturmaktadır

olarak adlandırılan az gelişmiş ülkeler Merkez'in biçtiği rolü oynamak verdiği görevi yerine getirmeye zorlanmaktadır. Bu ülkelere kendi milli sanayisini kurma veya Merkezle rekabet edecek teknolojiyi yakalama fırsatı verilmemeye gayret edilmektedir. Merkezin bu girişimlerinin sonucuna ulaşması için çevre ülke yönetimlerinin sermaye kontrollü ve dış güdümü kabullenenlerden olmasına dikkat edilmekte, iktidara getirilmeleri desteklenmektedir (Kazgan; 2002:49-51).

Küreselleşme aynı zamanda uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık anlayışını çağrıştıran bir terimdir. Yirmi birinci yüzyılın başında güçlü ekonomiler dahi karşılıklı bağımlılığın gerçekleriyle uğraşmak durumundadırlar. Sınır tanımayan Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ) sermaye akışları ve ekonomik konuları düzenleme mecburiyetindedirler. Ekonomik küreselleşme dünya pazarlarında rekabet edebilmek için ülkeleri emeğin esnekliğini arttırmaya ve üretim maliyetlerini düşürmeye zorlamaktadır. Bu koşullarda küreselleşmenin uluslararası ekonomik yaklaşımı uluslararası sistemde işlevsizleştirilmiş devlet yapıları içerisinde devlet kavramını dışarıda bırakmış aralarında çok yönlü iletişim kanalları bulunan toplumlar tasarlanmaktadır (Barry; 2000:5-6). Dolayısıyla bu politikalar sendikal özgürlüğü işlevsizleştirmektedir.

Küreselleşme sürecinin önemli bir diğer unsuru dünyaya egemen olan politikadaki değişikliktir. Küreselleşmenin bu unsuru üretim ilişkilerini etkileyen yeni liberal ideolojinin serbest piyasa düşüncesi çerçevesinde ekonominin kuralsızlaştırılmasını içeren makro ekonomik politikaları yaygınlaştırmaktadır. Böylece paracı yeni liberal politika yükselişe geçmiş, IMF (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlar yeni paradigmanın değişmezleri durumuna gelerek, dünyaya yeni liberal reçeteleri dayatmışlardır. Planlı ekonomiler için "şok tedavi" , üçüncü dünya ülkeleri için "yapısal uyum" programları olarak önerilen politikalar ihracata dayalı büyüme, daha fazla piyasa daha az devlet, serbest ticaret, kuralsızlaştırma, özelleştirme, tam istihdam yaratma gibi sosyal kaygıların ikinci plana çekilmesi, enflasyon ile mücadeleyi kapsamaktadır (Soyak; 2004:37-38). Bu ideolojik değişim ve teknolojik atılım sonucu kaynak dağılımında devletin rolü daraltan, piyasanın rolünü arttıran oluşum ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda küreselleşmenin önemli bir parçası olan finansal küreselleşme aynı zamanda küreselleşmeyi hızlandıran bir unsur olarak işlev görmektedir. Finansal piyasaların bütünleşmesi, sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucu faiz ve kur

dalgalanmalarına imkân tanınması üretimin küreselleşmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Chesnai, 2009).

Öte yandan karşılıklı ekonomik iletişim bağlamında dünyada sermaye, bilgi ve teknoloji için sınırlar büyük ölçüde kalkmıştır. Sermaye ve bilgi akışında olduğu gibi ülkeler arasında ürün ve hizmetlerin alınıp satılmasında gümrük duvarları kalkmaktadır. Küresel ekonominin yönlendiricisi Merkez'in gücü; yeni buluşlar ve teknolojiyi geliştirme gücü, haberleşme düşünce kalıpları oluşturma ve pazarlama etkinliği, finans gücü araçları ve kurumlarında etkinlik, uluslararası kurumlarda etkinlik, artan tekel gücü ve destekleyici ulus devletler şeklinde sıralanabilir (Kazgan; 56-57).

Teknolojik gelişme veya devrim özellikle bilgi ve haberleşme alanında yaratılan hız ve sınırsız avantajlardır. Teknolojinin ekonominin değişik aşama ve kesimlerinde hizmete soktuğu yeni imkânlar, üretim biçimleri dünyayı küçültmekte, geniş haberleşme kaynakları küresel ekonominin alt yapısını oluşturmakta ve geliştirmektedir. Bilişim teknolojisi ve internetin bu bağlamda payı büyüktür. Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında gelişmiş ülke şirketlerinin sahip olduğu teknolojiler yenidir. Teknoloji transferi gelişmekte olan ülkeleri ÇUŞ'lere bağımlı hale getirmektedir. Küresel rekabetin esas amacı küresel çok uluslu şirketlerin daha kârlı üretim yapmalarıdır (Gürak; 2013:16).

Belirtilen sosyal gerçeklere karşın küresel boyuttaki yeni liberal politikalar ile kamu ekonomik yaşamdan uzaklaştırılmakta, işletmelerin yapısı ve işgücü piyasası değiştirilmekte, toplu pazarlık düzeninin zayıflatılması sağlanmaktadır (Ar;2013:4-5). Böylece ücret dâhil olmak üzere işçilerin çalışma koşullarını gözetecek kurumsal yapı ortadan kaldırılmaktadır. Küresel esaslı politikaların hedefleri "kamusal mekanizmaların tasfiyesi", piyasa ekonomilerinin yaygınlaştırılması ve ulusal ekonomi mekanizmalarının bu amaçlar doğrultusunda formüle edilmesi şeklinde ifade edilebilir (Mascerahas,2003:326). Örneğin Türkiye'de yalnız 1989 ile 2002 yılları arasındaki 12 kamu kurumunda yapılan özelleştirmeler sonucu bu işletmelerde özelleştirme öncesine göre ortalama sendikasılaşırma oranı %72'ye kadar ulaşabilmektedir (Ar; 2007:326)

Kamunun ekonomik yaşamın dışına çekilmesi özelleştirme ile sınırlı kalmayıp, ücretlerin kısılması, sosyal devlet anlayışının terk edilmesi, uluslararası finans kurumlarının ulusal kurumların yerine ikamesi ve daralan istihdam ile emeğin örgütlü pazarlık gücünü oluşturan sendikaların tasfiyesi bu kapsamda ele alınmalıdır (Türk-İş ; 1998:3).

Küreselleşme süreci işgücü piyasalarını değişikliğe uğratmıştır. Yeni işgücü piyasasının işsizliğin artmasına yol açan yapısal özellikleri; ekonominin kuralsızlaştırılması, üretim yapısındaki değişim, bölgesel ve sektörel mobilitenin eksikliği, gelir vergisi ve ücret dışı emek maliyeti, emek gücündeki yapısal değişim olarak sıralanabilir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildikçe işçi sınıfının önemi azalmakta, işçi sınıfı etkin üretim gücü olmaktan çıkmaktadır. Dünyada toplam üretim artarken istihdam azalmakta, işgücüne katılım gerilemektedir (Baştaymaz, 1998:20-21).

İşgücü piyasalarında yüksek nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç artarken, düşük nitelikli işgücüne olan ihtiyaç azalmaktadır. Yeni küresel rekabetin ortaya çıkardığı yeni üretim ilişkileri sonrasında işgücü piyasaları karmaşık bir hal almakta; iş aramak, bulmak zorlaşmaktadır. İşsizliğin yanı sıra nitelikli işgücü açığı da dahil işgücü piyasasının yapısında bozulma eğilimi izlenmektedir (Fırat; 2003). Tarım sektörünün üretimdeki payının azalmasının bu gelişmede önemli bir etken olduğu ifade edilebilir.

1980'li yılların başında küresel işgücününün tarım sektöründeki istihdamın payı %53, sanayi istihdam payı %18.5, hizmet sektöründeki istihdamın payı %26.75 iken; 2002'de bu oranlar tarım %16, sanayi sektörü %25, hizmet sektörü %59 olarak gerçekleşmiştir (World Bank 2002:56-58). Daha sonraki döneme ilişkin örneklere bakıldığında Avrupa genelinde 1990-1992 döneminde tarım sektöründe istihdamın oranı ortalama %5,5 iken 2009-2012 döneminde bu oran % 3,5 olarak; sanayi sektöründe istihdam oranı 1990-1992 döneminde %39 iken 2009-2012 döneminde % 21 olarak, hizmetler sektöründe ise aynı süreçte % 55 iken % 79 olarak gerçekleşmiştir (World Bank; 2014: Table 2.3).

Gelişmiş ekonomilerde sanayi sektöründe istihdamda yaşanan düşüşün bir nedeni olarak güvencesiz işgücünden yararlanmak amacıyla bu ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kayan yabancı yatırımlarla ilişkilendirmek mümkündür.

Küresel politikaların hedefi yatırım maliyetini düşürerek, sosyal güvenliği zayıflatarak ve bireysel sorunlarını çözme konusunda kamu desteğinden mahrum bırakarak kâr arttırmak olmaktadır. Bu bağlamda toplu pazarlık sistemleri sektörel, bölgesel veya işletme düzeyine indirgenerek değiştirilmektedir. Devlet sosyal sorumluluklarından arınmış sermaye yatırımlarını ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırmaya çalışmaktadır (Fuchs; 2003:134).

Yukarıda değinilen gelişmeler içerisinde sendikaların, sosyal, ekonomik, hukuksal sorumlulukları vardır. Sendikalar toplu pazarlık düzeninin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sendikalar emeğin sermaye karşısında haklarını koruyabileceği yasal yapılanmadır. Sendikalar üyelerinin gerçek ücretlerini yüksek olmasına çalışır. Sendikal haklar her ülkede yasalarla güvence altına alınması sayesinde varlıklarını güçlü bir şekilde koruyacak imkânlarla kavuşmuşlardır. Sendikaların ekonomik, sosyal ve politik işlevleri vardır. Politik işlevlerini siyasal partiler aracılığı ile sosyal faaliyetlerini sosyal ve kültürel etkinliklere katılarak, ekonomik işlevlerini toplu iş sözleşmesi mekanizması aracılığı ile yerine getirirler (Lordoğlu vd;1999: 181-183). Tabii sendikalar bu işlevlerini güçlü bir örgütlenme ile sağlayabilirler. Ancak yeni dünya düzeninde gelişmeler olumlu yönde olmamaktadır.

3. SENDİKAL ÖRGÜTLÜLÜKTE DEĞİŞİMİN NEDENLERİ

1973 sonrası başlayan ekonomik daralma, enformel sektörün hızla gelişmesi, yeni-liberal politikaların etkinleşmesinin yarattığı işgücünün yapısındaki değişimler bu kapsamda ifade edilebilir. Ekonomik faktörler içerisinde uluslararası rekabeti arttıran küreselleşme, yönetim değişiklikleri, çok uluslu şirketlerin etkinliğinin artması, küçük işletmelerin yaygınlaşması sıralanabilir. Siyasi faktörlerden Dođu Blokunun çöküşü, sol partilerin çeşitli ülkelerde iktidarı kaybetmeleri önde gelen nedenler olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan sendikaların gücünü ve iş güvencesini zayıflatan yasal değişiklikler, kadınların işgücü piyasasına artan katılımları, bireyselleşme eğilimlerine yönelik kamuoyu yönlendirmeleri, sendikaların değişen koşullara uyum sağlamadaki güçlükler sendikal örgütlülüğü olumsuz etkilemektedir. (Akad; 2003: 323-332).

1980'ler sonrası yaygınlaşan kuralsızlaştırma, korumacı politikalar yerine mal ve hizmet piyasalarına hakim olan serbestleşme, kuralsız olmaması gereken işgücü piyasalarına kuralsızlaştırmayı getirmiştir (Ataman; 199: 3-4).

Bu bağlamda çok uluslu şirketlere (ÇUŞ) kısaca değinilecek olursa, küreselleşmenin sağladığı olanaklarla güçlenen çok uluslu şirketlerin faaliyetleri üretim ve tüketicinin küreselleşmesini sağlamakla birlikte sahip oldukları finansal, teknolojik ve üretim güçleri sayesinde ortaya çıkardıkları birçok olumsuzluğun yanında;

- Emek rekabetini piyasadaki uzaklaştırarak istihdamı azaltırlar,

- Çalışanlara verilen ücretleri sınırlarlar,
- Zengin ve fakir arasındaki uçurumu arttırırlar (Gençler, 2003). Sonuçta bu durum gerek istihdamı gerekse sendikacılığı olumsuz etkilemektedir.

Yukarıda betimlenen ortamda 1980ler sonrası sendikaların etkileri ve dünyanın bütün ülkelerinde etkinlikleri zayıflamakta, üye sayıları azalmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında kaynağını uzun süreden beri başat olan neo-liberal ideolojiden alan kuralsızlaştırma, özelleştirme ve esnekleştirme politikaları gelmektedir. Üretim yapılarında ortaya çıkan büyük değişim, yüksek işsizlik ve patlama derecesinde artan iş güvencesinden yoksun istihdam küresel politikalara bağlı olarak ortaya çıkan belli başlı gelişmelerdir. Bütün bunlara ilave olarak ortaya çıkan bir diğer ikilem işçi sendikalarının küresel bazda düşünmeye başlamalarına karşın, genelde eylemlerinde yerel sınırları aşamamış olmalarıdır (Stollt, Meinert; 2011:125-126).

Değınilen gelişmeler sonrası sermayenin ulus devlete karşı artan gücü ücretliler ve sendikalar karşısında inisiyatifi ele almış durumdadır. Emeğın haklarını sınırlamak için ileri sürülen karşıt sav uluslararası rekabetin artışı olmaktadır. Artan rekabet ücretlilerin kazanılmış hakları üzerinde baskı yaratmakta, gerilemelere yol açmakta, çalışma koşullarında kuralsızlaştırma, esnekleştirme, enformelleşme, örgütsüzleştirme gibi sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Koray; 2003: 62-63).

1970'li yıllarda ortaya çıkan gelişmeler sonrasında ekonomi yönetiminde Keynesyen politikalar zayıflayarak yerini sendikal örgütleri ve faaliyetleri ekonomik krizlerin nedeni olarak gösteren neo-liberal politikalara bırakmıştır. Emek piyasasını kuralsızlaştırma uygulamaya sokulmuş, toplu pazarlık uygulamasının içeriğı ve kapsamı kısıtlanmış, iş güvencesi sayısal istihdamda esneklik sağlayacak şekilde düzenlenerek tam süreli çalışma yasal olarak değilse bile uygulamada terk edilmiştir. Özelleştirme büyük sayıdaki sendika üyelerinin istihdam koşullarını değiştirecek şekilde yaygınlaştırılmıştır. Bunun da ötesinde pek çok ülkede neo-liberalerin "devleti küçültme" programları ile sendikaların makro ekonomik politikaların oluşumundaki katılımı ve müdahil olmaları kısıtlanmıştır (Waddington: 2000:28).

Pek çok ülkede 1970'lerde ortaya çıkan krizleri aşma reçetesi olarak Keynesyen ekonomi politikalarının yerine neo-liberal politikaların uygulanması gösterilmiştir. Bu gelişmelerle ilişkili olarak Türkiye'de de 24 Ocak kararları ihracata dönük büyüme diye adlandırılan liberal ekonomi ve sermaye birikimine yönelik

politikaların sonucu olarak sermaye hareketleri ve birikim süreçlerini ilişkin her türlü kural kaldırılırken, kamusal alanlar serbest piyasaya açılmıştır. Krizin etkisiyle verimlilik artışlarındaki yavaşlama, enflasyon, hızla artan işsizliğin sorumlusu olarak işçi sınıfının kazanımları gösterilmeye başlanmış, emek piyasalarının esnekleştirilmesi krizlerin aşılmasının yolu olarak nitelendirilmiştir. Ücret artışlarının sınırlandırılması, ücretlerin esnekleştirilmesi, sosyal harcamaların tasfiyesi, emek piyasalarının rekabete göre yapılandırılması için çalışma yaşamını düzenleyen yasaların esnekleştirilmesi gündeme getirilmiştir (Hatman; 2003:345-346).

Küresel ekonomik düzende sermaye son derecede akışkan ve yer değiştirebilme özelliğine karşın, emek akışkanlığı olmamaktadır (Schutz; 2007:2). Bu durum sermayeye isteği ülkeye konuşlanma olanağı sağlarken emeğin bundan mahrum olması ulusal sınırların dışına taşmış küresel ekonomide sermaye lehine durum yaratmaktadır. Buraya kadar ifade edilen çerçeve içerisinde sendikal örgütlülüğün nasıl bir çizgi izlediğine bakmak yararlı olacaktır.

4.SENDİKAL ÖRGÜTLÜLÜKTE EĞİLİMLER

Sendikal örgütlülüğün nasıl bir süreçten geçtiğini izlemek bakımından küreselleşmenin ivme kazandığı 1980ler ile sendikalaşmanın göreceli olarak yaygın olduğu 1970lerin dünya genelinde karşılaştırılması dönemsel kıyaslama açısından fikir verecektir.

Tablo 1. Ortalama Sendikal Örgütlülük Oranları (1970-1988)

Ortalama Sendikalaşma Yoğunluğu					
Ülke Grupları	1970	1975	1980	1985	1988
Avrupa *	38	43	44	40	38
Kuzey Amerika**	30	43	26	19	18
Diğer OECD Ülkeleri***	37	38	35	33	30
Grupların Tümü ****	35	37	35	30	28

*Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda, İsveç, Norveç, İsviçre, İngiltere

** Kanada ve ABD *** Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda **** Belirtilen ülkeler toplamı

Kaynak: OECD, Employment Outlook, *Trends in trade union memberships*, 1991:101.

Tablo 1’de daha henüz Sosyalist Blokun varlığını sürdürdüğü ancak dağılma sürecine de yaklaştığı dönemde Avrupa ülkeleri ile

Kuzey Amerika ve bazı OECD ülkelerinin sendikal portresi gruplar halinde ele alınmıştır. Burada sendikal örgütlülüğün küreselleşmenin ivmesinin artmaya başladığı ve bir kilometre taşı sayılabilecek 1980 yılının on yıl öncesi ile sekiz yıl sonrasında uğradığı değişim sergilenmektedir. Kıyaslama yapıldığında Batı ülkelerinde sosyal devlet veya refah devletinin güçlendiği 1970'lerde sendikal örgütlülüğün de geliştiği izlenmektedir. 1980 yılı ise adeta bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Özellikle Kuzey Amerika'da sendikal gerileme dikkat çekicidir. Konuya katkısı bakımından seçilmiş ülke örneklerinden derlenen ve 1988 yılında bu ülkelerdeki sendikal örgütlülük durumunu gösteren tablo aşağıdadır.

Tablo 2. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Sendikal Örgütlülük Oranları (1988)

Ülkeler	Sendikal Örgütlülük	Ülkeler	Sendikal Örgütlülük
İsveç	85,3	İzlanda	78,3
Danimarka	73,2	Finlandiya	71,0
Norveç	55,1	Belçika	53,0
İrlanda	52,4	Yeni Zelanda	50,5
Lüksemburg	49,7	Avusturya	45,7
Avusturalya	42,0	İngiltere	41,5
İtalya	39,6	Kanada	34,6
Almanya	33,8	Portekiz	30,0
Japonya	26,8	İsviçre	26,0
Holanda	25,0	Yunanistan	25,0
Türkiye	18,7	ABD	16,8
İspanya	16,0	Fransa	12,0

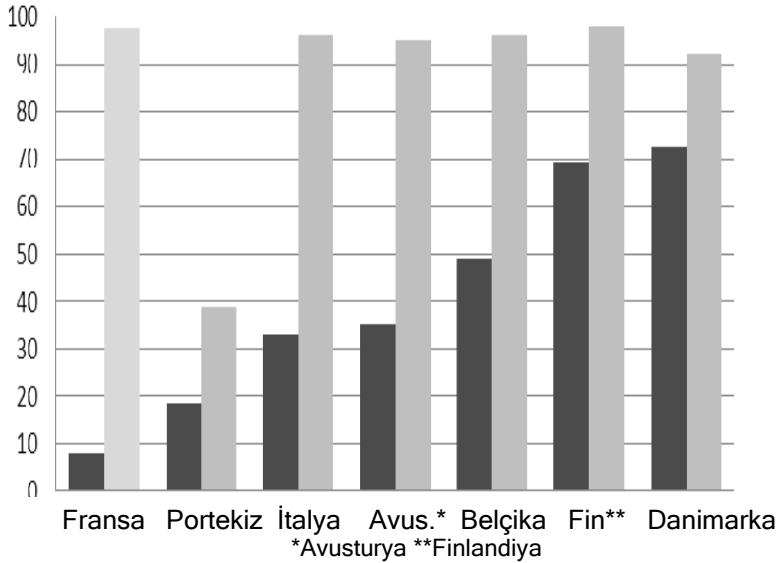
Kaynak: OECD, Employment Outlook, Trends in trade union memberships, 1991:104.

Tablo incelendiğinde 1988 itibariyle Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerinde sendikaların büyük ölçüde kurumsallaştığı izlenmektedir. Türkiye, Fransa, ABD, İspanya ise Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmış gözükmektedir. Ancak bazı ülkelerin kültürel, sosyal ve politik koşulları nedeniyle sendikal örgütlülük oranları düşük de olsa toplu pazarlık uygulamalarının kapsamı geniş olmaktadır. Buna ilişkin örnek aşağıdadır.

Grafikte görüldüğü gibi Fransa'da sendikal örgütlülük düşük gözükmele birlikte bu ülkede sendikaların politik ve sosyal alanlardaki etkileme güçleri ve toplumsal bilincin etkinliğinden

dolayı bağıtlanan toplu iş sözleşmeleri sendikasıız işçileri de büyük ölçüde kapsayabilmektedir. Benzer durum İtalya, Avusturya ve Belçika'da da izlenmektedir. Avrupa Birliğinin 25 üyeli genişlemiş haline ulaştıktan sonra sendikal örgütlülükteki değişimi gösteren bir diğer tablo aşağıdadır.

Grafik 1. Seçilmiş Ülkelerde Sendikalaşma Örgütlülük ve İş Sözleşmesi Kapsamı Oranları

Kaynak: Hayter Susan, Stoevska Valentina , Social Dialogue Indicators, International Statistical Inquiry 2008-2009 Technical Brief, ILO Geneva, 2011:8.

Tablo 3' de İsveç, Finlandiya ve Belçika dışında 1990 yılından itibaren bütün AB üye ülkelerinde sendikal örgütlülük gerileme eğilimine girmiş gözükmemektedir. Bu ülkelerden İsveç, Danimarka, Finlandiya, Slovenya, Slovakya, Litvanya Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'da kadınların sendikal örgütlülük oranları %50 veya üzerinde olması dikkat çekicidir. Türkiye'de bu oranın sendikal işçilerin %10'u kadar olduğu tahmin edilmektedir (PAK, Deniz-İş;2015). Yine AB üyesi ülkelerin önemli bölümünde sağlanan kolaylıklar ve sosyal politikalara bağlı olarak kamu sektöründe sendikal örgütlülük oranlarının yüksek olduğu ifade edilebilir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde sendikal yapılanmanın izlediği çizgiye diğer örneklerle bakıldığında aşağıdaki tablo ile karşılaşılmaktadır.

Tablo 3. AB ülkelerinde Sendikalaşma ve Üyelik Yapısına İlişkin Oranlar

Ülkeler	1980	1990	1995	2002	Kadınların Sen. Oranı	Kamu Sektörü Sen. Oranı
İsveç	78,2	80,0	83,1	78,0	52,7	47,9
Danimarka	78,6	75,3	77,0	73,8*	48,5	
Finlandiya	69,4	72,2	78,0	71,2*	50,5	
Belçika	53,4	53,9	55,7	55,8*		
Slovakya	78,7	57,3	35,4	49,6	70,9	
İrlanda	57,4	51,0	47,1	35,9	37,9	
Avusturya	58,4	46,9	40,7	35,4	31,8	39,7
İtalya	54,5	38,8	38,1	34,0	38,3	53,1
İngiltere	55,1	39,3	34,1	30,4		
Letonya	20,0	57	82,1			
Yunanistan	32,4	29,6	23,2	31,2	39,3	
Çek Cum.	78,7	46,3	25,1	57,9	44,5	
Portekiz	31,7	25,4				
Almanya	34,9	31,2	29,2	23,2	31,2	39,3
Hollanda	34,8	25,5	25,7	22,1	34,2	28,8
Macaristan	63,4	19,9	48,7	70,3		
İspanya	8,3	14,7	16,3		31,2	
Polonya	32,9	14,7*	55,1	76,6		
Fransa	17,1	10,1	9,8	9,7*	48,3	66,3

Kaynak: Waddington, Jeremy; Trade Union Membership in Europe, Background Paper, ETUI-REHS Research Department, 2005:6.

*2001 yılını göstermektedir. Boş olan alanlarda veri bulunmamaktadır.

** Çalışan kadınlardaki sendikal üyelik oranı

Tablo 4. Seçilmiş Ülkelerde Sendika Üyeligi Oranlarındaki Değişim

Ülkeler	1990	1995	2000	2005	2010
Şili	15,1(1991)	12,3	11,1	11,5	11,7
Hindistan	26,6	23,3	19,4	12,8(2004)	32,9(2005)
İrlanda		45,8	38,9(1991)	34,1	32,1(2008)
Japonya	25,2	23,8	21,5	18,7	18,2(2008)
Kosta Rika	15,2	14,7	10,4	9,4	10,3
Malezya		12,7	10,7	10,0	10,1(2008)
Filipinler	29,7	30,2	27,2	11,7	10,9(2008)
Tayvan	43,3	46,6	40,0	37,8	37,3
Ukrayna	75(1998)	66,9	50,6	40,3(2008)	
Singapur	15,5	15,7	16,8		
Yeni Zelanda	44,7(1989)	21,7	17,5	21,1(2004)	20,9

ILO; <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/TUM/UNIONS2011.xls> , Sheet 1, (03.07.2015)

Tablo 4 incelendiğinde dünyanın çok farklı coğrafyalarındaki ülkelerde sendika üyelik oranlarının önemli ölçüde düşmekte olduğu görülmektedir. Bu düşüş oranının Hindistan, Ukrayna gibi gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Sermayenin akışkanlığının arttığı ve ulusal devletlerin kurallarının zayıflatıldığı neo-liberal düzende çok uluslu şirketler özellikle emek yoğun üretimde üretim sürecinin farklı aşamalarını bölerek emeğin ucuz olduğu gelişmekte olan ülkelere taşımayı tercih etmektedirler. Bu bağlamda küresel sermayenin yatırım yaptığı az gelişmiş ülkelerde karlılığı arttırmak için emeğin maliyetini düşürmenin bir yöntemi olarak sendikal örgütlenmenin de zayıflatıldığı ifade edilebilir.

Öte yandan AB ülkelerinde sendikaların üye oranlarındaki sendika üyeliğindeki değişime ilişkin derlenebilen verilerin konuya katkısının olacağı ifade edilebilir.

Tablo 5. Seçilmiş AB Ülkelerinde Sendika Üyeliği Oranlarındaki Değişim (2003-2008)

Ülkeler	Değişim Oranı (%)	Ülkeler	Değişim Oranı (%)
Avusturya	- 9,9	Belçika	6,8
Bulgaristan	-16,2	Danimarka	-3,3
Estonya	-18,4	Finlandiya	5,7
Macaristan	-9,7	İtalya	4,3
Litvanya	-86,2	Letonya	-15,8
Norveç	4,5	Polonya	-95,6
Romanya	4,2	Slovakya	-34,1
İsveç	-6,8	İngiltere	0,7

Kaynak: Trade Union membership (2003-2008), European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions; Dublin, 2009: 4-7.

Tablo 5, 28 AB ülkesinden 22'sindeki mevcut 112 işçi sendikaları konfederasyon veya federasyonlarının üye sayılarına ilişkin kendi raporlarında yer alan verilerden derlenmiştir. Veriler ülkedeki bütün üye sayılarını yansıtmamakla birlikte önemli bir çoğunluğu kapsadığı ifade edilebilir. Tablo ülkelerin resmi devlet kurumlarının kaynaklarına dayanmamaktadır. Raporların hazırlanışında ülkeden ülkeye yöntem farklılıkları olduğu yer almakla birlikte üye sayılarındaki değişim hakkında fikir verebilir. Oranlar incelendiğinde sendikal örgütlülüğün AB'nin genişlemeden önceki üye ülkelerde kısmi artış ve azalmaları gösterirken, eski sosyalist bloktan katılan yeni üyelere genelde önemli düşüşe işaret etmektedir. Bu durum daha önce devletin organize ettiği bu kurumların sistem değişikliği sonrası yeniden yapılanma

süreçlerinde karşılaştıkları farklı sorunlarla bağlantılı olduğu ifade edilebilir.

Konunun devamında dünyanın farklı coğrafyalarında yer alan ve değişik sosyo-ekonomik özelliklere sahip üye ülkeleri bulunan OECD teşkilatından alınan örneklerde sendikal yoğunluk eğilimine bakmak uygun olacaktır.

Tablo 6. Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yıllara Göre Sendikal Yoğunluk Oranları (%)

Ülkeler	2000	2006	2012/2013
Avustralya	25,4	20,2	17,0
Avusturya	36,6	31,0	27,4
Belçika	56,2	54,8	55,0*
Kanada	28,2	27,4	27,2
Çek Cumhuriyeti	28,6	18,9	15,3*
Danimarka	73,9	68,4	66,8
Fransa	8,0	7,6	7,7
Almanya	24,6	20,7	17,7
Yunanistan	26,5	24,7	21,3*
Macaristan	21,7	17,5	10,6
İtalya	34,8	34,1	36,9
Japonya	21,5	19,1	18,0
Meksika	15,6	17,5	13,6
İspanya	16,6	15,6	17,5
İsveç	79,1	78,1	67,7
Türkiye	9,9	8,6	4,5
İngiltere	30,2	28,9	25,4
ABD	12,9	12,0	10,8
OECD Ortalama	20,2	19,0	16,9

Kaynak: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN (05.07.2015) den derlenmiştir

*2012 yılına ait oransal değerlerdir.

Tablo 6 incelendiğinde sendikal örgütlülük açısından bazı gerilemelere rağmen Kuzey Avrupa ülkelerinin en yüksek konumda olduğu izlenmektedir. Ancak 2000 yılı sonrasında İtalya dışında

kalan bütün ülkelerde sendikal yoğunluğun gerileme eğiminde olduğu ifade edilebilir. OECD ortalaması olarak sendikal yoğunluk %3,4 gerilemiştir. Macaristan'da piyasa ekonomisine geçiş sonrası sendikaların zayıfladığı, öte yandan Türkiye'nin OECD ülkeleri içerisinde sendikal yoğunluk açısından en düşük, gerileme trendi açısından en fazla olduğu (%100'ün üzerinde) görülmektedir.

Sonuç itibariyle küreselleşme sürecinde sendikal örgütlülüğün dünya genelinde zayıfladığı, özellikle az gelişmiş ülkeleri içine alan bu gelişmelerin Türkiye'ye de geniş ölçüde yansdığı ifade edilebilir.

5.TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

Yukarıda betimlenen küresel neo-liberal politikalar Türkiye'ye de geniş ölçüde yansmıştır. Türkiye'de 24 Ocak 1980 tarihinde 1960'lı yıllardan beri uygulanan Keynesçi ekonomik düşünce yerini "Monetarist Ekonomik" düşünceye yer veren 24 Ocak İstikrar Programına bırakmıştır. "Önce sermaye birikimi ve ekonomik büyüme, sonra adil gelir dağılımı formülü ile ifade edilebilecek", "sosyal içerikli bir iktisadi kalkınma" yerine, ekonomik büyümeyi ifade eden 24 Ocak Kararları, özgür sendikacılık ve toplu pazarlık ilkelerine fazla yer vermemiştir (Kutal, 1998: 10).

Öte yandan istikrar programı 1950'lerden beri uygulanan ithal ikamesine dayalı politikaları sona erdirmek amacıyla, ihracata dayalı sanayileşme politikası öngörmüş ve fiyat istikrarının sağlanmasını ile ekonomide devletin ağırlığının azaltılmasına yönelik önlemler getirmiştir. Kararlar talep enflasyonunu önlemek, ihracatı artırabilmek amacıyla ücret artışlarının engellenmesini hedef almıştır. (Özerkmen; 2003:247).

Türkiye'de de 1980ler sonrası uygulanan neo-liberal politikaların işgücü piyasası üzerindeki etkileri bağlamında, reel ücret ve istihdam kayıplarının ötesinde çalışan sınıfların temsilcisi sendikaların üye sayılarının azalmasına ve örgütlü mücadelelerinin zayıflamasına neden olmuştur (Şenses Fikret; 2003: 157).

Türkiye'de ücretli çalışanların istihdamdaki payı 2001'de % 47,2 iken 2014'de % 66'ya yükselmiştir (TÜİK, 2015). Buna karşılık OECD istatistiklerinde Türkiye'deki sendikalaşma oranının 2000'de % 9,9 iken 2013'de % 4,5'e gerilediği izlenmektedir (OECD;2015). Sendikalaşma oranı ya da sendikal yoğunluk kavramı, geniş kapsamıyla bir ülkedeki sendikalı üye sayısının sendikalaşmalarında yasal engel bulunmayan toplam bağımlı çalışanlar sayısına oranlanmasıdır; dar anlamıyla bir işkolundaki ya

da işyerindeki sendikalı işçilerin o işkolunda/işyerinde çalışan tüm işçilere oranı anlamına gelmektedir (Mahiroğulları; 2001:162).

Türkiye’de ücretlilerin sayısal artışına karşın sendikal örgütlülükte azalma bu bağlamdaki olumsuz gelişmeyi sergilemektedir. Ayrıca artan işsizliğin sendikal örgütlülüğü olumsuz etkilediği değerlendirilebilir. Ülkede son derece etkili ve yaygın hale gelen işsizlik korkusu veri iken, işten çıkarmanın işverenler tarafından bir sendikasızlaştırma yöntemi olarak sıklıkla kullanıldığı ifade edilebilir (Mütevellioglu; 2013:179). İstihdam güvencesinin zayıfladığı ortamlarda sendikalaşmanın da gerilediği izlenmektedir. Küreselleşme olgusunun etkinlik kazanması çalışma ilişkilerinde emek sermaye dengesindeki değişimin de dönüm sürecini başlatmıştır denilebilir. Bu hususlara ışık tutmak için Türkiye’de işgücüne katılma, istihdam konularını içeren TÜİK verilerine yer verilmiştir.

Tablo 7. İşgücü Durumu (Mevsim Etkilerinden Arındırılmış)

Yıllar(**)	İşgücü*	İstihdam Edilenler	Ekonomik Faaliyetler(*)				İşgücüne Katılma Oranı (%)
			Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	
2005	22.126	19.828	5.543	3.968	1.041	9.272	46,1
2006	22.463	20.069	4.823	4.215	1.136	9.895	46,0
2007	23.172	20.869	5.119	4.253	1.265	10.232	46,7
2008	23.155	20.798	4.733	4.420	1.246	10.399	45,9
2009	24.198	20.871	4.980	4.079	1.252	10.560	47,1
2010	25.463	22.185	5.676	4.281	1.402	10.828	48,8
2011	26.265	23.478	6.037	4.656	1.585	11.209	49,5
2012	26.896	24.465	6.056	4.685	1.732	11.992	49,5
2013	28.080	25.445	6.115	4.870	1.859	12.602	50,9
2014	27.261	25.642	4.787	5.232	1.699	12.738	49,5
2015	29.339	25.454	4.842	5.349	1.697	13.565	50,0

Kaynak: TÜİK Temel İstatistikler Tablo 2.2-2 * 1000 kişi, 15 + yaş ** Ocak Ayları baz alınmıştır

Tablo incelendiğinde artan nüfusa paralel olarak işgücüne katılımın oransal olarak % 4 kadar arttığı görülmektedir. Ekonomik faaliyet alanlarında salt sayısal artışa göre %44 ile inşaat ilk sırayı almakta; bunu % 26 oranı ile hizmetler, % 18.5 ile sanayi ve % 9.3 tarım izlemektedir. İşgücüne katılım oranı %4.8 artmış görülmektedir. İstihdamda en çok artışın hizmetler sektöründe olduğu izlenmektedir. Ancak işgücündeki artan nüfusa istihdam

sağlanmasından çok kayıt dışı istihdamdaki gerilemeye bağlı olduğu ifade edilebilir. Kayıt dışı istihdam sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaması durumu olarak tanımlanır. Türkiye’de toplam istihdamın önemli bir oranını kayıt dışı istihdam oluşturmakla birlikte sektörlere göre incelendiğinde kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu sektör tarım sektörüdür. Tarım dışı sektörler ele alındığında ise kayıt dışı istihdam en çok inşaat sektöründe ve daha sonra ise otel ve restoranlar sektöründe görülmektedir. Bu nedenle kayıt dışı istihdamdaki gelişmelere bakmak uygun olacaktır.

Tablo 8. Türkiye’de Kayıtdışı İstihdam (1988-2013)

Yıllar	Toplam			Tarım Dışı			Tarım		
	İstihdam (bin)	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışılık Oranı(%)	İstihdam (bin)	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışılık Oranı(%)	İstihdam (bin)	Kayıtdışı İstihdam	Kayıtdışılık Oranı(%)
1990	18.539	10.314	55,6	10.076	2.465	24,5	8.483	8.463	92
2004	19.632	9.844	50,1	13.919	4.708	33,8	5.713	5.136	89
2010	22.594	9.772	43,3	16.911	4.915	29,1	5.683	4.857	85
2013	25.524	9.376	36,7	19.508	4.369	22,4	6.016	5.009	83

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketleri

1990 ile 2013 yılları arası dönemden örnekler alınarak derlenen Tablo 8’de izlendiği gibi kayıt dışı istihdam bu dönemde toplamda, tarım dışı ve tarım alanlarında oransal olarak düşmektedir. Bu düşüş toplamda yaklaşık % 19, tarımda istihdamında % 19,4 olarak gerçekleşmiş iken tarım dışı istihdamda 23 yılda sadece % 2 civarında bir azalma gösterebilmiştir. Ayrıca sayısal olarak ele alındığında tarım dışı alanda kayıt dışı istihdam kırsaldan kente göç ve hızlı nüfus artışına bağlı olarak 2.465.000 kişiden 4.369.000 kişiye yükselmiş, 1.904.000 kişi yani % 56,42 oranında artmıştır. Kadın istihdamında kayıt dışılık % 52’dir (TÜİK;2015). Tarımda kayıt dışı istihdam kişi sayısı olarak % 63,77 düşüş göstermiş olsa dahi sendikal faaliyetlerin düşük olduğu tarım sektöründen tarım dışı sektöre geçenlere ve artan nüfusa yeterli istihdam sağlanamaması sendikal gelişmeyi olumsuz etkilediği ve bu durumun sendikalaşma yoğunluğundaki azalmaya yol açacağı düşünülebilir. İstihdama ilişkin veriler ise şöyledir.

Tablo 9. İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları ve Dağılımı

Yıllar (**)	İstihdam Edilenler	Ekonomik Faaliyetler(*)				Yüzde			
		Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2004	19.632	5.713	3.929	967	9.023	29,1	20,0	4,9	46
2005	20.067	5.154	4.183	1.107	9.623	25,7	20,8	5,5	48
2006	20.423	4.907	4.283	1.196	10.037	24,0	21	5,9	49,1
2007	20.738	4.867	4.314	1.231	10.326	23,5	20,8	5,9	49,8
2008	21.194	5.016	4.440	1.242	10.495	23,7	20,8	5,9	49,5
2009	21.277	5.240	4.079	1.306	10.650	24,6	19,2	6,1	50,1
2010	22.594	5.683	4.496	1.431	10.986	25,2	19,9	6,3	48,6
2011	24.110	6.143	4.704	1.676	11.586	25,5	19,5	7,0	48,1
2012	24.821	6.097	4.751	1.709	12.266	24,6	19,1	6,9	49,4
2013	25.262	6.015	4.632	1.690	13.154	23,8	18,3	6,7	52,07
2014 Ocak	26.586	5.937	5.332	1.958	13.360	22,3	20,1	7,4	50,3

Kaynak: TÜİK Temel İstatistikler (Tablo 2.2-4 istihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre iktisadi faaliyet kolları, NACE Rev.2 deki verilerden hesaplanarak hazırlanmıştır).

* 1000 kişi, 15 + yaş

Tablodaki 2004 -2014 dönemi istihdam verilerine bakıldığında oransal olarak tarımda istihdamın %6,8 azaldığı, hizmetler sektöründe %4,3 arttığı görülmektedir. İnşaat sektöründe kısmi bir artış izlenmektedir. Sanayi sektöründe ise eksi yönde % 0,7 oranında bir değişiklik olmuştur. Genel istihdam tablosundaki sektörel oranlardaki gelişmelere bakıldığında tarımda açığa çıkan işgücünün üretim ve kalkınmanın motoru kabul edilen sanayi istihdam oranını genişletmediği ifade edilebilir. Bu durum birkaç bakımdan önem arz eder. Birincisi sanayi işçiliği ücret geliri açısından, hizmetler sektörüne göre daha avantajlıdır. Diğerleri ise sanayi sektöründe büyük ölçekli işletmelerin sayısı diğer sektörlerle göre daha fazladır. İşletmelerin ölçeğinin büyümesi sendikal örgütlülük koşullarını kolaylaştırmaktadır.

6.İŞGÜCÜNE DAHİL OLMAYAN NÜFUS VE İŞSİZLİK

İşgücü dışında kalan yani çalışamayan nüfus ve işsizlik hem üretimi, hem de sendikal örgütlülük ve gelir dağılımını etkileyen faktörlerdir. Bu bağlamda 2001 krizinin etkilerinin kısmen azaldığı 2005 sonrası verileri yararlı olacaktır.

Tablo 10. İşgücüne Dahil Olmayanlar ve İşsizlik Verileri

Yıllar	İşgücüne Dahil Olmayanlar	İş Bulma Ümidi Olmayanlar *	İşsizlik Oranı (%)**	Tarım Dışı İşsizlik Oranı (%)	Genç Nüfus İşsizlik Oranı (%)
2006	26.423 (49.174)	624	10,7	13,4	19,7
2007	26.879 (49.994)	612	9,9	12,4	18,8
2008	26.966 (50.772)	612	10,2	12,4	19,2
2009	26.938 (51686)	757	13,7	16,9	25,3
2010	26901 (52.541)	716	12,9	16	23,5
2011	26.750 (53.593)	720	9,11	11,3	16,95
2012	26.750 (53.593)	846	8,41	10,3	15,8
2013	27.846 (55.406 Nisan)	820	9,03	10	17,4
2014	28.200	615	9,94	12	17,96

Kaynak: TÜİK Temel İstatistikler Tablo 2.2_1, Tablo 2.2_2, Tablo 2.2-3 deki bilgilerden oluşturulmuştur.

* 1000 kişi 15 + yaş ** yıllık ortalama esas alınmıştır*** Parantez içindeki sayılar kurumsal olmayan işgücünü göstermektedir.*

Tablo-10'daki veriler incelendiğinde Türkiye'de işgücüne elverişli nüfusun hızla artmasına karşın yarısından fazlasının ekonominin dışında kaldığı ve artan işgücünü istihdam edecek koşulların yaratılmadığı görülmektedir. Dikkati çeken bir diğer nokta işsizliğin kronik bir hal almasının yarattığı psikolojik etkidir. İşgücüne dâhil olmayanların sayısı 2005 ile 2013 arasında %7 civarında artarken, iş bulma ümidini yitirerek işgücüne dışına çıkan nüfus % 40'dan fazla artış kaydetmiştir. Yani işgücü dışında kalanların içerisinde iş bulma ümidini yitirenler artmaktadır. Öte

* Tablo-9 ve Tablo-10 da dikkati çeken husus işgücü ve istihdama ilişkin olarak sayısal farklılıklara rastlanmasıdır. Örneğin TÜİK'in temel istatistikler 2.2-4 no.lu tablosunda "istihdam edilenlerin yıllara göre faaliyet kolları ve dağılımı" başlığı altında 2012 yılında istihdam edilen kişi sayısı 24.110.000 olarak görülmekte iken, 2.2-2 no.lu "işgücü tablosu"nda aynı yıla ait istihdam edilen kişi sayısı yıllık ortalama hesaplandığında 24.060.000 sayısı çıkmakta olup, fark 50.000'dir. İktisadi faaliyet alanları olarak bakıldığında da farklılıklar izlenmektedir. Örnek olarak seçilen iki tablodan 2.2-4 no.lu tabloda 2012 yılı Ocak ayında tarım kesiminde istihdam 5.416.000 kişi, sanayi 4.685.000 kişi, inşaat 1.435.000 kişi, hizmetler 11.939.000 kişi olarak görülmekte iken; 2.2-2 no.lu işgücü tablosunda aynı yıla ait istihdam edilen kişi sayısı tarımda 6.037.000 (fark +621.000) , sanayide 4.656.000 (fark -19.000), inşaat 1.585.000(fark +150.000), hizmetlerde 11.209.000 (fark -730.000) olarak görülmektedir. İstatistiki veri hazırlamanın bilinen güçlüklerine karşın sayısal tutarsızlıklar verilerin tam da sağlıklı olmadığı izlenimi vermektedir

yandan işsizlik oranları işgücüne katılan nüfus esas alınarak hesaplandığında Türkiye için işsizlik hesaplamalarının yanıltıcı olduğu ifade edilebilir. Bu önemli hususu Türkiye'nin de üyesi olduğu bazı seçilmiş OECD ülkelerdeki işgücüne katılım ile kıyaslayarak yorumlamak yararlı olacaktır.

Tablo 11. Seçilmiş OECD Ülkelerinde İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları

Ülkeler	Yıllar							
	2000		2005		2010		2012	
	I*	II*	I	II	I	II	I	II
Almanya	71,1	7,8	73,8	11,3	76,6	7,1	77,1	5,9
Meksika	60,1	3,6	63,6	3,6	65,2	5,4	65,8	5
Fransa	68,8	10,3	69,9	8,9	70,5	9,4	71	9,9
İngiltere	76,4	5,5	76,3	4,7	76,3	7,9	77,1	8,1
Kanada	76,2	6,9	77,7	6,8	77,8	8,1	77,9	7,3
ABD	71,2	4,0	75,4	5,1	73,9	9,8	73,1	8,2
İsveç	79	5,9	80,2	7,8	79	8,7	80,3	8,1
Yunanistan	63	11,3	66,8	10	68,2	12,2	67,9	24,5

Kaynak: OECD StatExtracts LFS by sex and age indicators adlı elektronik dokümanın employment/population ve unemployment rate bölümlerindeki verilerden oluşturulmuştur.

http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LFS_SEXAGE_I_R (01.08.2013)

* (I) sütunundaki oranlar işgücüne katılımı ** (II) sütunundakiler işsizlik oranlarını göstermektedir.

Yukarıda seçilmiş OECD ülkelerindeki işgücüne katılım ve işsizlik oranları yer almaktadır. İşgücüne katılım oranları Türkiye ile kıyaslandığında bu ülkelerde işgücüne katılımın Türkiye'den çok yüksek olduğu ifade edilebilir. Türkiye'ye göre İsveç'te işgücüne katılma oranı yaklaşık olarak %30, Kanada'da %28, Yunanistan'da bile %18 daha fazladır. Dolayısı ile AB ülkelerinin işgücüne katılım oranına bakıldığında uzun yıllardır AB üye aday konumundaki Türkiye'nin gerçek işsizlik oranlarının çok daha fazla olduğu değerlendirilebilir. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre 2014 yılında Türkiye'nin nüfusu 77.695.904 kişidir. İşgücüne katılabilen nüfusun 28.713.000 kişi olduğu göz önüne alınırsa ülkemizde fiili olarak çalışan % 37 kadardır. Çok sade bir ifade ile ülkenin ancak üçte biri çalışmakta, kalanı ekonomiye kazandırılmamaktadır. Konuya ilişkin diğer husus istihdamın içeriğindeki değişimin izlenmesidir.

Türkiye’de işgücünde son on yılda görülen değişikliklerin istihdam ve sendikal örgütlülüğe etkileri söz konusudur. Konuya ilişkin veriler aşağıdadır.

Tablo 12. İstihdam Edilenlerin Durumu

Yıllar	Oran (%)			
	Yevmiyeli/Ücretli	İşveren	Kendi Hesabına Çalışan	Ücretsiz Aile İşçisi
2004	54	5,1	23,3	17,2
2005	57	5,5	23,4	14,2
2006	58.9	5,7	22,3	14,2
2007	60.4	5,7	21,1	12,7
2008	61	5,9	20,4	12,7
2009	60.0	5,7	20,8	13,5
2010	60.9	5,3	20,1	13,6
2011	61.7	5,2	19,4	13,7
2012	62.9	5	18,9	11,7
2014	66,4	4,5	17,27	12,1

Kaynak: TÜİK Temel İstatistikler Tablo 2.2_5 İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu Verilerden hesaplanmıştır.

Yukarıda veriler incelendiğinde 2004’ü izleyen sekiz yılda ücretli yani (mülksüzleşmiş) emeğinden başka geliri olmayan işçi kitlesinde %12,4 bir artış görülmektedir. Bu gelişmeye bağlı olarak işçi sınıfı sayısal olarak büyümektedir. Diğer taraftan ücretsiz aile işçilerinin yoğun olduğu tarım kesimindeki istihdam düşüşüne koşut olarak ücretsiz aile işçiliği daralmaktadır. Ayrıca genelde esnaf ve ufak işyerlerini içeren kendi hesabına çalışanlar azalmaktadır. Bunda basında da izlenen neo-liberal politikaların etkisiyle meydana gelen küçük esnaf iflasları, dükkânların ve küçük işletmelerin kapanmasının etken olduğu değerlendirilebilir. İşveren oranında 2004 yılı ile 2014 yılı arasında büyük fark görülmemek birlikte dir.

Değınilen gelişmelerin sonucu olarak ücretli/yevmiyeli yani işçi sınıfının büyümesine karşın anayasal bir hak olan sendikalaşma özgürlüğünün her yönden rahat biçimde kullanıldığı varsayımına göre sendikalaşma oranlarının da artması gerekirdi. Ancak gelişmeler aksi yöndedir.

7.TÜRKİYE'DE SENDİKAL ÖRGÜTLÜLÜK

Türkiye'deki sendikal örgütlülüğün genel yapısına bakıldığında tarımdan çok sanayi, madencilik, enerji vb. alanlarda ve özellikle kamu sektöründe daha geniş uygulama alanı bulunduğu ifade edilebilir. Bu nedenle sanayi istihdamının artış göstermemesi sendikal örgütlülüğün gelişmesi bağlamında olumsuz olarak yorumlanabilir. Türkiye uluslararası sermaye yatırımları açısından ucuz işgücü piyasası olarak değerlendirilebilecek bir konumda gözükmemektedir. Ayrıca işgücüne katılımın düşüklüğü, ümidini kaybettiği için işgücü dışına çıkan kitlenin büyüklüğü, artan işsizlik, özellikle genç işsizliği gibi nedenlerin sendikal örgütlülüğün düşük kalmasında etkili olduğu değerlendirilebilir. Bu bağlamda konuyu biraz geriye giderek izlemek yararlı olacaktır.

Tablo 13. 1963-1999 Döneminde Ücretli Emek ve Sendikalaşma Durumu

Yıllar	Toplam Ücretli Sayısı(I)	Sigortalı İşçi Sayısı (II)	Bakanlık Verilerine Göre Sendikalı İşçi (III)	Gerçek Sendikalı İşçi (IV)	*TİS'den Yararlanan İşçi (V)	% IV/I	% IV/II	% V/I
1963	2.741.795	710.812	295.710	446.092	9.462	16.3	62.8	5.2
1966	3.129.140	991.510	374.058	591.260	334.388	18.9	59.6	6.0
1969	3.419.296	1.261.856	1.193.908	766.952	244.000	22.4	60.8	7.1
1972	4.427.136	1.525.012	2.682.857	889.433	426.000	20.1	58.3	7.7
1975	5.387.000	1.823.338	3.328.633	930.336	300.518	17.3	51.0	7.4
1978	5.852.296	2.206.056	3.897.290	918.477	484.000	15.7	41.6	6.8
1981	6.316.050	2.228.439		1.128.465	465.353	17.9	50.6	7.8
1984	6.801.695	2.439.016	1.247.744	1.328.668	340.095	19.5	54.4	8.6
1987	7.302.679	2.878.925	1.977.066	1.500.779	923.093	20.6	52.1	9.1
1990	8.991.000	3.446.502	2.277.898	1.463.880	483.852	16.3	42.5	8.2
1993	9.767.588	3.976.202	2.341.979	1.305.970	1.608.289	13.4	32.8	6.6
1996	10.611.253	4.624.330	2.695.627	1.159.234	515.840	10.9	25.1	4.6
1999	11.527.789	5.850.000	2.987.975	956.292	828.458	8.3	16.3	7.1

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Hayatı İstatistikleri ile Petrol-İş '97-'99 Yıllığı, İstanbul, 2000 s.711-713'deki bilgilerden seçilmiş yıllar için hazırlanmıştır. Gerçek sendikalı işçi sayısı sendikanın araştırmasını yansıtmaktadır.

* TİS (Toplu İş Sözleşmesi)nden yararlanan işçi sayılarında büyük farkların görülmesi bu sözleşmelerin genelde iki yılda bir yapılması TİS sayılarının bazı yıllarda fazla olmasından kaynaklanmaktadır. 1969 ile 1978 yıllarını kapsayan dönemde yüksek sayıda görülen işçi sayısı gerçek işçi sayısını yansıtmamaktadır. Bu durum işçilerin birden fazla sendikaya üye olmalarından, sendikaların da üye sayılarını çok gösterme amacıyla gerçek dışı beyanda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. 1980 öncesinde sendikaya kayıtlı olmak için noter koşulu bulunmamasının da konu üzerinde etkisi değerlendirilmelidir. Bu bakımdan 1980 öncesi ile sonrası arasında tam uyum olmadığı ifade edilebilir.

Tabloya bakıldığında Bakanlığın belirlediği sendikalı işçi sayılarının, sendikaların belirlediği sendikalı işçi sayılarından yüksek olduğu izlenmektedir. Sendikalaşma ve çalışma hayatına ilişkin veriler ÇSGB tarafından toplanmakta ve yayımlanmaktadır. Bakanlık, ILO'nun kullandığı yöntemler dışında kendine özgü yöntemler kullanmaktadır. İşçi sendikaları ile kamu görevlileri sendikalarına ilişkin verileri farklı yöntemlerle saptamaktadır. İşçi sendikalarının üyeliklerinde Bakanlığa gönderilen üye fişleri esas alınırken, kamu görevlileri sendikaları açısından aidat ödeyen üyeler esas alınmaktadır. ÇSGB tarafından kullanılan yöntem, bilimsel kaygılardan daha çok yasanın öngördüğü gereklilikleri yerine getirme amacı güden ve siyasal müdahalelere açık bir yöntemdir. ÇSGB, işçi sendikaları için, sendikalı işçi sayısını Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) kapsamındaki işçi sayısına oranlayarak sendikalaşma oranını elde etmektedir. Ancak bu hesaplamada yer alan gerek sendikalı işçi sayıları gerekse sigortalı işçi sayıları tartışmalıdır. Yine toplam kamu görevlileri sayısı açısından da tartışmalı veriler söz konusudur. Tüm bu yöntemsel farklılıklar ülkemizde sağlıklı sendika üyeliği ve sendikalaşma oranı istatistiklerinin oluşmasını engellemektedir. ILO, Türkiye'deki resmi sendikalaşma istatistiklerini dikkate almamakta, sendika ve işveren kuruluşlarının verilerini kullanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de işçi sendikaları sendikalaşma yoğunluğunu hesaplamada toplam ücretliler içinde TİS kapsamındaki işçileri esas almayı gerçekçi bulmaktadırlar (Çelik, Lordoğlu;2006:13-14).

1960'dan itibaren sendikal örgütlülüğe ilişkin gelişmelere bakıldığında Türkiye'de 1961 ve özellikle 1963 sonrasında sıçrama görülmüştür. Bakanlık verilerinde 1961 yılında 511 sendikada örgütlü 298 bin üye bulunmaktaydı. 1966 yılında 704 sendikada 374bin üye bulunmaktaydı. 1967 yılında sendikalara kayıtlı üye sayısı 835 bine, 1969 yılında 1 milyon 194 bine, 1970 yılında 2 milyon 88 bine sıçradı. Bakanlığın verilerine göre 1975-1980 yılları arasında üye sayısı büyük artış göstermiştir. Sendikalara kayıtlı üye sayısı 1975 yılında 3.3 milyon olarak gözükürken 1977 yılında 3.8

milyona, 1978 yılında 3.9 milyona 1979 yılında 5.5 milyona 1980 yılında ise 5.7 milyona yükselmiştir. 1967 yılından itibaren resmi veriler yanlıştır. Özellikle 1970 sonrası gerçek durum ile Bakanlığın resmi verileri arasındaki fark artmıştır. 1980 yılında iddia edildiği gibi sendikalı üye sayısı 5.7 milyon değil, 1.5-1.6 milyon civarında olmuştur (Koç;2013:5).

Tablo-12’de 1990 yılında 3.5 milyona yakın SSK’lı işçi olduğu görülmektedir. Gerçek sendikalaşma oranlarına bakıldığında 1960’lardan itibaren bir miktar dalgalanma göstermesine rağmen 1960’ların sonlarında ve 1980’lerin ortalarında artış kaydettiği ancak 1990’ların sonlarına gelindiğinde büyük bir düşüş izlediği görülmektedir. Bu durum küreselleşmenin getirdiği sosyal devleti, kamusal ve sosyal kaygıları ve anlayışı tasfiye eden sermaye ağırlıklı düzenin Türkiye’de emeğin üzerindeki etkilerini büyük ölçüde genişlettiğini göstermektedir. 2000’li yıllara gelindiğinde sendikal örgütlülüğün izlediği çizgi için aşağıdaki sendikalaşma oranlarına bakılabilir.

Tablo 14. Türkiye’de Sendikalaşma Oranları (2000-2013)

Yıllar	Toplam İşçi Sayısı	Sendikalı İşçi Sayısı	Sendikalaşma Oranı %
Ocak 2000	4.508.529	3.086.302	68,45
Ocak 2002	4.564.164	2.648.847	58,63
Ocak 2004	4.857.792	2.806.927	57,78
Ocak 2006	5.088.515	2.987.431	58,70
Ocak 2008	5.349.828	3.137.819	58,65
Ocak 2009	5.434.433	3.205.662	58,98
Ocak 2013	10.881.618	1.001.671	9,21
Ocak 2014	11.660.554	1.096.540	9,45

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu gereğince İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin Ocak Ayı İstatistikleri (2013 yılı için 6356 sayılı Kanun)

Şunu belirtmek gerekir ki sendikalar, üye sayıları, sendikal örgütlülük gibi konularda yöntem, verilerin dayandığı kaynakların değişik veriler gibi nedenlere bağlı olarak bütün tablolar arasında tam bir uyum sağlanması güçtür. 1984 yılından itibaren her yıl Ocak ve Temmuz aylarında yayımlanan Bakanlık verilerine göre 2002 yılından 2009 yılına kadar Türkiye’de sendikalaşma oranı % 60’şa yakın bir düzeydedir. Ancak bunun gerçeğin çok uzağında olduğunu anlamak güç değildir. Gerçek oranın %11-12 civarında tahmin edilmektedir.(Lordoğlu,2006:36).

Sendika üyeliğine ilişkin sistem 2013 yılında yeniden değişmiştir. Dolayısıyla 2013 yılına ilişkin verilerin önceki yıllara nispetle daha güvenilir olduğu düşünülebilir. Bütün bu gelişmeler sendikalaşma oranının düşüşünü tartışmaya yer bırakmayacak açıklıkta ortaya koymaktadır. Öte yandan kamu personelinin tümünün toplu iş sözleşmesi ve grev hakkından; işçi sendikalarının belirli iş ve işyerlerinde grev hakkından yoksun olması, söz konusu alanlar için sendika kavramını ve buna bağlı olarak sendikalaşma oranlarını tartışmalı hale getirmektedir (Koç, 2013).

Çalışma Bakanlığının Temmuz 2015 verilerine göre, Türkiye’de 12.744.685 işçi vardır. Bunların içinde 1 milyon 297 bini bir sendikaya bağlıdır. Sendikalaşma oranı % 11,21dir. Bu oran ABD ve Fransa’daki sendikalaşma oranlarının biraz üzerinde olmakla birlikte Avrupa Birliği ülkeleri ortalaması % 23, OECD ülkeleri ortalaması ise % 17’dir.

Bu bağlamda Çalışma Bakanlığı verileri ile OECD arasında farklılıklar olduğunu belirtmek uygun olacaktır. OECD verilerinde (Şubat 2015) Türkiye’de sendikalaşma oranı % 5,4 olarak gösterilmektedir. Burada verilerin hesaplanmasındaki yöntem farklılıkları olduğu dikkate alınmalıdır. Buna konuya değinen bir makalede “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO’nun hesaplama yöntemine farklı olarak kayıtlı işçileri esas almaktadır. Böyle olunca sendikalaşma oranı yükselmektedir. ILO’ya göre sadece kayıtlı değil tüm işçilerin hesaba katılması gerekiyor. Bakanlık Ocak 2015 deki verilerinde 12 milyon 181 bin kayıtlı işçiyi esas almaktadır, halbuki kamu görevlileri hariç ücretlilerin (işçilerin) sayısı 14 milyon 600 bindir” şeklinde bir değerlendirme yer almaktadır (Çelik;2015).

Öte yandan bir sendikanın araştırmaları sendikalaşma konusunda farklı değerlendirmeler ortaya koymaktadır. Hazırlanan rapora göre; özelleştirme, ticarileştirme, taşeronlaştırma politikaları neticesinde sendikal örgütlenmenin neredeyse yüzde yüzlere ulaştığı kamu sektöründe çalışan işçi sayısının hızla düşmesi ile birlikte, sendikalı işçi sayısı giderek gerilemiştir. Öte yandan özel sektörde işçi istihdamı hızla artarken, sendikalaşma giderek zayıfladığı için, kamudaki düşüşün yarattığı boşluğu kapanması bir yana, “sendikal açık” giderek daha da büyümüştür. Rapora göre çıkarılan bazı veriler aşağıdadır.

Tablo incelendiğinde sendikal örgütlenmenin Çalışma Bakanlığının geçmiş yıllardaki verileri ile aralarında çok büyük fark olduğu, hatta son yıllardaki göreceli olarak gerçekçi verilerin dahi önemli ölçüde altında olduğu, bu bağlamda özel sektör

sendikalaşma oranının ülke genelinin de gerisinde olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 15. Türkiye’de Sendikal Örgütlenme

Yıllar	TİS Kapsamındaki Ücretli Sayısı	Toplam Ücretli Sayısı	Sendikalaşma Oranı (%)	Özel Sektör Sendi- kalaşma Oranı (%)
1988	1.591.360	7.170.000	22,2	7,8*
2003	957.418	10.707.000	8,9	5,1
2007	831.335	13.573.000	6,1	3,4
2010	805.525	13.762.000	5,9	3,5

Kaynak: Sosyal İş Sendikası, Türkiye’de Sendikal Örgütlenme, Ankara, 2012:3.

Öte yandan akademik çalışmalar Türkiye’de sendikalaşmanın ciddi kayıplarla karşılaştığını göstermektedir. Bu bağlamda 1988 yılında % 22 olarak gerçekleşen sendikal örgütlülük 2000 yılında %10’a 2010 yılında ise % 5,7’ye kadar gerilemiş olarak görülmektedir (Çelik;2015).

Anlaşılabileceği üzere sendikal örgütlenme konusunda değişik kurumsal veriler birbirini tutmamaktadır. Ancak sendikal örgütlülükteki düşüş trendi dikkate alındığında gerçek sendikalaşmanın resmi verilerin altında olduğu ve son yıllarda sendikalaşma yoğunluğunun daha gerilemiş olabileceği ifade edilebilir.

SONUÇ

Sosyalist Blok’un yıkılması sonrasında küresel çapta sosyalist ekonomi tehlikesinin kalktığını değerlendiren uluslararası sermaye, 1960’ların ürünü sosyal devleti büyük ölçüde tasfiye etmiştir. Sağlık, eğitim gibi pek çok sosyal devlet hizmeti kar amacı ile çalışan özel sektör eliyle yapılı hale getirmiştir. Ülkelerin yasaları ve her türlü koruma sistemleri kuralısızlaştırma ve her türlü etkisizleştirme yöntemleri ile erozyona uğrattılırken sermaye küresel bir akışkanlık ve esneklik kazanmış, işgücü piyasaları tadil edilmiştir. İşte bu ortamda 1980’lere kadar kurulmuş olan emek sermaye arasındaki denge sermaye lehine değişmiş sosyal kaygıların yerini sermayenin kolay kazanabileceği, Merkez ülkelerin desteği ile neo-liberal politikalar ile yeni bir düzenin yürürlüğe konulduğu dünyada kaybeden emek ve özellikle gelişmekte olan ülkeler olmuştur. Bu bağlamda sermaye karşı emeğin belki de en önemli koruma mekanizması olan sendikal etkinlik ve faaliyetlerde büyük darbe almıştır.

Diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Neo-liberal politikaların Türkiye'yi etkilemeye başladığı 1980'ler sonrasında sosyo-ekonomik sorunlar da kendini hissettirmektedir. Esas itibariyle sermaye hareketi niteliğinde henüz bir değişiklik olmayan küreselleşme olgusu, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri daha olumsuz etkilemektedir. Sermaye yüksek teknolojiyi kullandığından, düşük nitelikli ve sosyal güvencesi olan bir kitleye kar payını azalttığı gerekçesiyle tahammül edememektedir. Türkiye ise uzun yıllardır izlenen bilinçsiz nüfus politikaları ve yetersiz eğitim imkânlarıyla, artan sayıda düşük nitelikli nüfus kitlesi üretmeye devam etmektedir. İç göçün de etkilediği bu demografik hareketlerde nüfus artıp kentler kalabalıklaşmakta, fakat işgücüne sayısal olarak katılım gerçek ihtiyaçların çok gerisinde kalmaktadır.

Türkiye'de işgücüne faal nüfusun hızla artmasına karşın yarısının işgücünün dışında kaldığı ve artan işgücünü istihdam edecek koşulların yaratılmadığı görülmektedir. Bu durum yeterince üretmeyen bir ekonominin işareti olarak algılanabilir. Ülkemiz zamanla daha da artan büyük bir istihdam ve işsizlik sorunu ile karşı karşıyadır.

Türkiye'de hizmetler kesimi büyümekle beraber, istihdam, işsizlikle ve sendikal örgütlülük konularına pek katkı sağlamadığı verilerden anlaşılmaktadır. İşsizlik verileri işsizliğin kronik bir hal aldığını göstermektedir. İşsizliğin gerçekte resmi verilerin çok ötesinde olduğu değerlendirilebilir. Türkiye'de nüfusun üçte biri çalışmakta, kalanı ekonomiye kazandırılmamakta, hızlı nüfus artışı da eklendiğinde işsizler ordusu büyümekte, ülke düşük ücretli işçilik artmakta, sorunlar yumağı büyüyerek, emeğin sermayeye karşı savunma mekanizmaları zayıflamakta bu durum sendikal örgütlülüğü de olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'de sendikacılık modelinin niteliği ücret sendikacılığı yapılması, siyasal içerikli sendikacılıktan uzak durulmasıdır (Korkusuz; 2003:11). Böyle bir şekillenmenin etkisindeki sendikacılık ortamında işçilerimiz tüm işçi katmanlarının değerlerini savunmaktan çok örgütlü güçlerini kişisel ücret artışı ile sınırlı bir dünya görüşünden fazla kurtulamamışlardır. Son yıllarda örneği TEKELE direnişinde olduğu pek çok işçi kıyımı karşısında işçi eylemlerine karşı sendikaların duyarsız yaklaşımları sendikal örgütlülüğün etkisini kaybetmesinde etkin olmaktadır. İşçilerimiz kırsal kesim alışkanlık ve eğilimlerinden kurtulamamış, sanayi işçisinin dinamik, atılgan niteliklerini içselleştirme konusunda geri kalmıştır. İşçiler olarak ortak değerlerinin olduğu ve bu değerler için

mücadele etmelerinin gerektiğini tam kavrayamamış kitleler olarak kaldıkları ve işçi sınıfı kimliğini kazanmadıkları ifade edilebilir.

Sendikal hareket bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de zayıflamaktadır. Bunun temel nedenleri arasında bütün dünyada sendikaları olumsuz etkileyen küreselleşme, neo-liberal politikalar, esneklik uygulamaları, üretimin sektörel dağılımındaki değişimi gibi faktörler yer almaktadır. Türkiye’de bu gelişmelerin olumsuz sonuçları her geçen gün daha fazla hissedilmekle birlikte, ülkeye özgü yapısal, kurumsal, hukuksal ve yasal-siyasal koşullarla birleştiğinde ortaya çıkan sonuçlar, sendikalar açısından çok daha vahim olmaktadır. Türkiye’de artan işsizlik, enformelleşme, taşeronlaşma, işgücünün niteliğinin geliştirilememesi, işyerlerinin ölçeğinin her geçen gün küçülmesi, ekonomik istikrarsızlık ve belirsizlik, sendika karşıtı işveren ve hükümet politikaları sendikaları zorlarken, işçilerin sendikalardan uzaklaşmasına ya da uzaklaşmak zorunda kalmasına neden olmaktadır.

Ancak sendikaların içinde buldukları krizi yalnızca dışsal faktörlere bağlanamaz. Sendikalarla ilgili bazı önemli içsel faktörlerin de sendikal krizden çıkılabilmesi için iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda güçlü sendikacılık için işçilerin sendikalara duydukları güven ve inanç büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle işçilerin sendikalara ilişkin algı ve tutumlarının doğru şekilde değerlendirilmesi, sendikaların içinde buldukları krizden çıkmalarına yardımcı olacaktır.

Bu çerçevede işçilerin örgütlenme ve toplu eylemlere ilişkin algı ve tutumları ile genel anlamda sendikal örgütlenmeye ve ulusal düzeyde sendikaların gücü ve politikalarına ilişkin düşüncelerini berraklaştırarak sınıf bilincine kavuşturulmuş işçi sınıfının mücadelesi ve demokratik etkinliği çalışanların ve Türkiye’nin yakın gelecekteki sorunlarının aşılmasında öncelikli bir hedeftir. Bu konuda başta sendikalar olmak üzere toplumun tüm katmanlarına, aydınlara, siyasal kadrolara büyük görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

Addison, John T. | The consequences of trade union power erosion. IZA World of Labor 2014: 68 doi: 10.15185/izawol.68 | John T. Addison © | May 2014 | wol.iza.org.

Akad, Zehra Güner; “Sendikaların Örgütlenme Kapasiteleri”, **Petrol-İş Yıllığı** 2000-2003, Yayın No.85, İstanbul, 2003.

Ar; Kamil Necdet; **Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi**, Kamu-İş, Ankara, 2007.

- Ar, Kamil Necdet; **Türkiye’de Çalışma İlişkileri 1923-1961**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2013.
- Ataman, Berrin Ceylan; **İşgücü Piyasasında Kurumsallaşma**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No. 583, Ankara, 1999.
- Baştaymaz, Tahir; “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Açmaz: Aşırı İşsizlik veya Kırsal Eksik İstihdam”, **Mercek Dergisi**, MESS Yayını 3, İstanbul, 1998.
- Çelik, Aziz-Lordoğlu, Kuvvet; “Türkiye’de Resmi Sendikalaşma İstatistiklerinin Sorunları”, **Çalışma ve Toplum**, sayı 9 (2006/2), Ankara, 2006.
- Duhm, Dieter; **Kapitalizmde Korku** (Çev: Sargut Şölçün), Kırmızı Yayınları, İstanbul, 2009.
- Erdoğdu, Seyhan; “Küresel Sendikacılık”, **Petrol-İş** Yayın No.85, İstanbul, 2003.
- Fırat, Yöney Zerrin; “İstihdam Hizmetlerinin Değişen Yapısı ve Özel İstihdam Büroları” **Endüstri İlişkileri İnsan Kaynakları Dergisi** Cilt: 5 Sayı: 2 Aralık 2003.
- Fuchs Christian; “Globalization and Self-Organization in the Knowledge-Based Society” Triple C, Vol. 1, No. 2, **Vienna University of Technology Pub.** 2003.
- Gençler Ayhan ; “Küreselleşme - Çok Uluslu Şirketler ve Sendikalar” **İşgüc Dergisi** Cilt: 5 Sayı: 2 Sıra: 2 / No: 144 / DOI: 2003.
- Gürak, Hasan; “Küreselleşme Nereye Götürüyor? Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Verimlilik ve Gelir Dağılımı” **Verimlilik Dergisi**, Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara, Şubat 2003.
- Hatman Ülkü; 2003 “Türkiye’sinde Esnekliğin İş Yasası ve Sendikal Harekete Etkisi” **Petrol-İş** Yayın No.85, İstanbul, 2003.
- Hayter Susan, Stoevska Valentina ; Social Dialogue Indicators, International Statistical Inquiry 2008-2009 Technical Brief, ILO, Geneva, 2011.
- Jones, Barry; **The World Turned Upside Down? Globalization and the Future of the State**, Manchester University Press, Manchester, 2000.
- Kazgan Gülten; **Küreselleşme ve Ulus Devlet**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Koç, Yıldırım; **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi** (Osmanlı’dan 2010’a) , Epos Yayınları, Ankara, 2010.
- Koç, Yıldırım; “Türkiye’de Sendikalaşma Oranları”, **Aydınlık Gazetesi**, 6 Ağustos 2013.
- Koray Meryem; “Küreselleşmeye Eleştirel Bir Bakış ve Yeni Bir Küresel Anlayışın ve Örgütlenmenin Kaçınılmazlığı”, **Petrol-İş** Yayın No.85, İstanbul, 2003.
- Korkusuz, Refik; **Dünyada İşçi Sendikalarının Faaliyetleri**, Birleşik Matbaacılık, İzmir, 2003.
- Kutal, Metin; "2821 Sayılı Sendikalar Yasasında Yapılan Son Değişiklikler I" İktisat ve Maliye, Cilt 35, Sayı 6. 1988.
- Livesly, Frank; “Multinationals”, **Applied Economics**, MacMilan Busines Company, London, 1998.
- Lordoğlu, Kuvvet-Törüner, Mete- Özkaplan, Nurcan; **Çalışma İktisadı**, Beta Yayınevi, İstanbul,1999.

- Lordoğlu, Kuvvet; “ Türkiye’de Sendikal Örgütlenmenin Önündeki Ekonomik ve Sosyal Engeller” **Türkiye’de Sendikal Örgütlenmenin Önündeki Engeller Semineri**, 27-29 Mayıs, İstanbul, Türk-İş Yayını Ankara, 2006.
- Mahiroğulları, Adnan ; “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar” **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, 161-191, 2001.
- Mahiroğulları, Adnan; **Dünyada ve Türkiye’de Sendikacılık**, Ekin Kitapevi, Bursa, 2011.
- Mütevelliođlu, Nergis; “İşsizlik Korkusu, Sendikaların İşlevselliği ve Sendikal Örgütlenme Hakkı”, V. **Sosyal Haklar Sempozyumu ve Bildiriler**, Uludađ Üniversitesi, 2013, 179-194.
- Masceranhas, R.C.; “Building on Enterprice Culture in the Public Sector: Reform of the Public Sector in Australia, Britain and New Zealand” **Public Administration Review**, the American Society for Public Administration, Cilt 53, Sayı 4, Washington D.C., March 2003.
- Nepgen, Arnold; **The Impact of Trade Unions: Cosatu’s Present and Future Engagement in International Issues**, Stellenbosch University South Africa, 2008.
- Özerkmen, Necmettin; “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Anayasa ve Yasalarda Sendikal Hakların Düzenlenmesi ve Getirilen Kısıtlamalar”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi** 43, 1 (2003).
- Prendergast, Renee-Steward, Frances; Piyasa Güçleri ve Küresel Kalkınma, (Çev. Eser İdil) Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1995.
- Sosyal İş Sendikası, **Türkiye’de Sendikal Örgütlenme** , Ankara, 2012.
- Soyak, Alkan; “Yapısal Uyum Programları ve Yoksulluk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı 125, Kasım, Ankara, 2004.
- Stollt Michael , Meinert Sascha ; “The Scenarios »Worker Participation 2030« - Changing Contexts for Trade Unions and Employee Representation in the Future”, *Internationale Politik und Gesellschaft* ipg 2/2011 ,
- Şahlanan, Fevzi; **Sendikalar Hukuku**, Özgür İnsan Yayınları İstanbul, 1986.
- Şenses Fikret; “Neoliberal Ekonomi Politikaları, İşgücü Piyasaları ve İstihdam”, **Petrol İş**, 2003.
- Schutz, Nicolas; **Globalization, Trade Unions and Aggregate Demand Effects**, Paris School of Economics, 2007.
- Timur Taner; **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitapevi, Ankara, 1996.
- Waddington Jeremy; Hoffmann Reiner; “Trade Unions in Europe: Facing Challenges and Searching for Solutions”, **European Trade Union Institute**. (ETUI) , Brussels, 2000 .
- Went, Robert; Küreselleşme, Neo-liberal İddialar, Radikal Yanıtlar (Çev. Emrah Dinç) Yazın Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Kurumsal Yayınlar**
- Birleşik Metal-İş; “Dünyada ve Türkiye’de Sendikal Örgütlülük”, **Birleşik Metal-İş Yayınları** Eğitim Dizisi No.5, 2002.
- Business Council of British Columbia; Human Capital Law and Policy, Volume 3, Issue 2, 2013.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Hayatı İstatistikleri.

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2821 Sayılı Sendikalar Kanunu gereğince İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayılarına İlişkin Ocak Ayı İstatistikleri (2013 yılı için 6356 sayılı Kanun)
- European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions; "Trade Union membership (2003-2008)", Dublin, 2009.
- OECD; Employment Outlook "Trends in trade union memberships", 97- 134, 1991.
- Petrol-İş '97-'99 Yıllığı, İstanbul, 2000.
- Türk-İş; Özelleştirmeye Karşı Sosyal Devleti Koruma Komisyonu Raporu, Ankara,1998.
- TÜİK; İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre işteki durumu
- TÜİK; Temel İstatistikler , Nüfus İstatistikleri.
- TÜİK; Temel İstatistikler Tablo 2.2-2
- TÜİK; Temel İstatistikler Tablo 2.2-3
- TÜİK; Temel İstatistikler Tablo 2.2-4
- TÜİK; Temel İstatistikler Tablo 2.2_5 İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu
- TÜİK; Hane Halkı İstatistikleri.
- Türk-İş; Özelleştirmeye Karşı Sosyal Devleti Koruma Komisyonu Raporu, Ankara,1998.
- World Bank, World Development Indicators, 2002, Washington DC, 2002.
- World Bank, World Development Indicators, 2012, Washington DC, 2014.
- Elektronik Yayınlar
- Çelik Aziz; (https://www.academia.edu/3343008/Trade_Unions_and_Deunionization_During_Ten_Years_of_AKP_rule_in_Turkey_) (21.03.2015)
- (Çelik, Aziz; https://www.academia.edu/10551067/Sendikalaşma_gerçekten_artıyor_mu) (21.03.2015)
- Chesnai, François; "Globalisation Against Development: Liberalisation, Deregulation and Privatisation and the Contemporary Performance of the International Economy", Mumbai World Social Forum, [www.france.attac.org/i2329 - 78k](http://www.france.attac.org/i2329-78k) (28.11.2009).
- http://www.isguc.org/arc_view.php?ex=160&hit=ny (01.02.2009).
- EUROSTAT;
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Labour_market_participation_by_sex_and_age (24.12.2014)
- ILO; <http://laborsta.ilo.org/applv8/data/TUM/UNIONS2011.xls> , Sheet 1, (03.07.2015)
- OECD; StatExtracts LFS by sex and age indicators http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=LFS_SEXAGE_I_R (01.08.2013)
- OECD; Trade Union Density http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=UN_DEN, (04.02.2015).
- PAK Deniz İş, Dünya Kadınlar Gününde Kadınların Sendikalaşma Oranları, <http://www.pakdenizis.org/HABERLER/tabid/6540/articleType/ArticleView/articleId/6267/>.